

Любов ПЕЧЕРСЬКИХ,
orcid.org/0000-0003-1377-4462

кандидат філологічних наук,
докторант кафедри української літератури та журналістики імені Л.В. Ушкалова
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(Харків, Україна) *lpecherskyh@i.ua*

ДИСКУРС СОЦРЕАЛІЗМУ У РОМАНІ «ВОРОШИЛОВГРАД» С. ЖАДАНА

Тенденції дифузності жанрів у сучасній романістиці дають підстави розглянути у статті постсоцреалістичний дискурс як елемент постмодерної поетики роману «Ворошиловград» С. Жадана. Мета роботи – визначення авторських прийомів творення алюзій на соцреалізм, специфіки переосмислених прийомів соцреалізму у контексті сучасної трансформації постмодерністської естетики. У статті вказано, що доба СРСР репрезентується у романі С. Жадана через сприйняття людей пострадянського часу, і канон соцреалістичного роману стає предметом художнього обігрування. З'ясовано, що серед стратегій взаємодії із каноном соцреалізму в аналізованому романі стилізовано простоту як розповідну тенденцію, поетичність прозового нарративу, зокрема поетичність пейзажних описів і синкретизм із промисловими об'єктами або технікою. Створено фактурний образ колективного побуту, що відображає метафору радянської колективної власності. Указано, що в романі створено образ сучасної людини як результат переосмислення в нових часопросторових координатах соцреалістичної концепції позитивного героя. Герой роману С. Жадана демонструє невинність особистого поступу і незмінність прийнятих рішень, тотальну зневіру у будь-яких ідеалах, віру у власні можливості. Зазначено, що письменник використовує низку кліше для встановлення зв'язку із радянським минулим: написи на стінах помешкання, образ бродячих псів та собачих зграй як метафору соціальної невлаштованості; образ птахів у клітках як образ людини, обмеженої системою; образ типово радянських помешкань, що зберегли стилістику радянських часів; образ понівеченої автобусної зупинки як символ занепаду старої цивілізації; образ старого автомобілю як предмету, що функціонує частково або не працює зовсім; ностальгічно забарвлені образи, пов'язані з авіацією і космосом, як символ минулої епохи. Зазначено, що звичні радянські хронотопи перетворюються у тексті С. Жадана на симулякри. З'ясовано, що біблійні алюзії у творі є трансформованою ознакою релігієморфності, властивій радянській цивілізації. Ураховуючи закоріненість соцреалізму у народному епосі, зокрема казці, постулюється важливим звернення у романі до казкового, циклічно замкненого хронотопу, а саме до знецінення минулого і функціонального значення майбутнього як результату теперішнього. Зазначено, що С. Жадан створює стилізовані колажі для опису радянського спадку, причому його фонові, портретні та сюжетні замальовки, що зображують побут і світовідчуття героїв, винятково живі та реалістичні.

Ключові слова: роман, жанр, соцреалізм, постмодернізм.

Lyubov PECHERSKYH,
orcid.org/0000-0003-1377-4462

PhD in Philology,
Doctorate Student at the Leonid Ushkalov Department of Ukrainian Literature and Journalism
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
(Kharkiv, Ukraine) *lpecherskyh@i.ua*

DISCOURSE OF SOCIALIST REALISM IN THE NOVEL «VOROSHYLOVGRAD» BY S. ZHADAN

The tendencies of genre diffusion in modern novelism give grounds to consider the post-socialist realistic discourse as an element of the postmodern poetics of the novel «Voroshilovgrad» by S. Zhadan in the article. The purpose of the work is to determine the author's methods of creating allusions to socialist realism, the specifics of rethought methods of socialist realism in the context of the modern transformation of postmodern aesthetics. The article points out that the Soviet era is represented in the novel through the perception of people of the post-Soviet period, and the canon of the socialist realist novel becomes the subject of artistic play. It turns out that among the strategies of interaction with the canon of socialist realism in the analyzed novel simplicity as a narrative trend, poetic prose narrative are stylized, in particular, poetic landscape descriptions and syncretism with industrial objects or technology. A textured image of collective life is created, which reflects the metaphor of Soviet collective property. It is pointed out that the novel creates an image of modern man as a result of rethinking in the new space-time coordinates of the socialist realistic concept of a positive hero. The hero of the novel by S. Zhadan demonstrates the continuity of personal progress and the invariability of decisions made, total disbelief in any ideals, faith in their own capabilities.

The writer uses a number of clichés to establish a connection with the Soviet past: inscriptions on the walls of the apartment, the image of stray dogs and dog packs as a metaphor for social unrest; the image of birds in cages as an image of a person limited by a system; the image of typical Soviet apartments that have preserved the style of Soviet times; the image of a deformed bus stop as a symbol of the decline of an old civilization; the image of an old car as an object that functions partially or does not work at all; nostalgically colored images associated with aviation and space as a symbol of a bygone era. It is noted that the usual Soviet chronotopes are transformed into simulacra in S. Zhadan's text. It turns out that the biblical allusions in the work are a transformed sign of religiosity inherent in Soviet civilization. Taking into consideration the entrenched nature of social realism in the folk epoch, in particular, the fairy tale, it is postulated to be important to appeal to a fairy-tale cyclically closed chronotope in the novel as the devaluation of the past and the functional significance of the future as a result of the present. It is noted that S. Zhadan creates stylized collages to describe the Soviet heritage, and his background, portrait and plot sketches depicting the life and worldview of the heroes are extremely vivid and realistic.

Key words: novel, genre, social realism, postmodernism.

Постановка проблеми. Спостереження за процесами розвитку провідних художніх стратегій, взаємодії напрямків, взаємовпливу стилів, трансформації естетик у сучасній романістиці дає підстави фіксувати тенденції дифузності жанрів, послаблення однозначності звичних категорій та характеристик. Зокрема, у постмодерному романі отримують функціональне значення тенденції постреалізму, окремі тексти перегукуються із художнім інструментарієм соцреалізму, переосмислюючи його прийоми для створення атмосфери епохи, що минула, залишивши слід у свідомості людей, які продовжують жити у нових умовах поза координатами звичної системи.

Роман «Ворошиловград» С. Жадана дає підстави розглядати постреалістичний, чи швидше, постсоцреалістичний дискурс як елемент постмодерної поетики роману або алюзію на соцреалізм.

Аналіз досліджень. У пострадянські роки створено найпомітніші дослідження естетичних витоків радянського мистецтва, радянської літературної культури, мистецтва в умовах тоталітаризму, серед яких є роботи Є. Добренка, І. Голомштока, К. Дьоготь, Л. Максименкова, О. Морозова, В. Маніна, А. Мазаєва, О. Юрчак, К. Кларк, В. Паперного, Б. Гройса, Н. Лейдермана, У. Федорів, В. Хархун та інших.

С. Жадан зазначив, що роман «Ворошиловград» написаний про його рідне місто – Старобільськ. Типові герої С. Жадана мандрують із тексту у текст, вони, як і автор, застали останні роки існування і були свідками розпаду СРСР. Саме через сприйняття людей пострадянського часу доба СРСР репрезентується в романі, причому не зовсім логічно-реалістична оповідь поєднується водночас із піднесено-ліричною метафориною, як указує А. Бабенко (Бабенко, 2021: 154).

На три часові концепції сучасності у романі (концепції лінійного, міфічного і серійного часу) звертає увагу О. Романенко (Романенко, 2011: 38). Дослідниця спостерігає своєрідний часовий розлом, у котрому відбувається головна сюжетна

лінія роману, серійність як множинність вражень і спогадів, закоріненість героїв у міфічний час як певну містичну реальність (Романенко, 2011: 39). Існування у часовому розломі між щойно зниклим минулим і майбутнім, яке ще фактично не настало, визначає, на переконання автора, екзистенційну проблематику твору.

Л. Белей також указує на типовість психотипів, характерну для прози С. Жадана, алюзійний зв'язок із фільмом «Arizona Dream» Еміра Кустуріці, метафоричність, метонімічність, синекдохічність (Белей, 2010).

На строкатість стилістичного і жанрового наповнення роману вказує М. Котик-Чубінська: «Роман соціальний і водночас ліричний; письмо реалістичне, але таке, що часто непомітно <...> стає сюрреалістичним, а потім, ніби й нічого не сталося, повертається назад у русло реалізму; серйозна епічність тут сусідить із пародією, проповідницька урочистість – із гротеском <...>» (Котик-Чубінська, 2010).

Н. Барковська звертає увагу на «меланхолійний» колорит, зумовлений характерним для автора ліризмом автобіографічного характеру, але не властивий соцреалізму (Барковская, 2012: 203); розгортання сюжету згідно із логікою міфу про культурного героя; хронотоп роману як транзитну зону між минулим і майбутнім, світом живих і світом тих, хто пішов (Барковская, 2012: 205), як мотив повернення «нового середньовіччя», пов'язаний із «відкатом» психіки до архаїчних моделей і спровокований розпадом СРСР (Барковская, 2012: 209–210). Дослідниця зазначає: «Замість звичної самоідентифікації як «радянської людини» індивід відчуває культурну дезорієнтацію, наповнюється хаосом уламків різноманітних релігійних, історичних, культурних і політичних символів»; у романі С. Жадана відображено «абсурдну, майже дикарську мозаїку «ідентичностей»» (Барковская, 2012: 211).

Н. Барковська розглядає численні описи природи в романі, з одного боку, як ліричний

фон для внутрішніх змін головного героя, а з іншого – як аспект самоідентифікації через місце, що є архаїчнішим за національну, етнічну і громадянську ідентифікацію (Барковская, 2012: 217). Але дослідниця застерігає, що текст С. Жадана «<...> зовсім не проголошує місцевий патріотизм або ідею регіональної ідентичності. Він говорить про солідарність, про здатність маси самоорганізовуватись і відстоювати свої інтереси, про відповідальність за свої вчинки, про вміння «не прогинатися»; <...> йдеться про необхідність громадянської самосвідомості <...>», у чому авторка бачить рімейковість роману відносно соцреалізму (Барковская, 2012: 218).

М. Штогрин, досліджуючи урбаністичний топос у романі «Ворошиловград» С. Жадана, оперує категоріями генетичної пам'яті, Чужого / Іншого; межею реального та ірреального, абсурдності міського локусу у степу, концепту відсутності, розглядаючи пейзаж як декорацію подій теперішнього, пов'язаних зі спогадами (Штогрин, 2016: 42). Така єдність утворює, на думку дослідниці, відчуття клаптиковості, уривчастості, спорідненої із постмодерністським баченням світу епохи симультанності та дисперсії (за М. Фуко). У роботі М. Штогрин визначено основні біблійні алюзії, модель ініціації героя, простежено процес сакралізації особистих спогадів та переживань.

Отже, канон соцреалістичного роману стає предметом художнього обігрування у романі «Ворошиловград». Визначення аспектів і рівнів переосмислення соцреалістичного канону у романі становить **мету роботи**.

Виклад основного матеріалу. Першою розповідною тенденцією, що впадає в око у тексті та є характерною для всієї романістики С. Жадана, – це стилізована панперцептивність, замаскована під простоту, доступність, масовість (Пор. Хархун, 2010: 17).

Друга помітна тенденція пов'язана із соцреалістичним «переважанням ідеологізованого романтичного начала, домінуванням поезії у репрезентації соцреалістичної естетики» (Хархун, 2010: 3). В романі С. Жадана вражає видовищність і поетичність пейзажів, властиві усій прозовій творчості письменника, що не може не наслідувати риси поезії автора, а також демонструвати одну із характерних рис літератури соцреалізму – поетичність прозового наративу. «На сході небеса вже бралися тьмяною імлою, а із заходу, саме над нашими головами, по всій долині розливалися червоні вогні, сповіщаючи про швидке наближення ночі. Від ріки підіймався туман, ховаючи в собі маленькі постаті рибалок і

найближчі хатки, витікаючи на дорогу і заповзаючи у передмістя. За містом у балках теж стояв білий туман, і вся долина м'яко розпливалася перед очима, ніби річкове дно, западаючи у темряву, хоча тут, на пагорбах, було ще зовсім світло» (Жадан, 2011: 54–55). Наведений фрагмент містить часто вживані у романістиці письменника образи ріки і туману (пригадаймо образ ріки у романі «Месопотамія», рядки із найсвіжішої пісні С. Жадана «Собаки у космосі»).

Природа і технічні або промислові об'єкти у романі синкретично переплетені, природа поглинає стару нефункціонуючу техніку як уламки старої цивілізації та символ колишньої міці: «За вагончиком утворилося звалище понівеченої техніки, стояли рештки розібраних на шматки машин, громадилися колеса. Збоку, в малинових кущах ховалася кабіна з-під Камаза, з якої відкривалася панорама на залиту сонцем долину і беззахисне місто» (Жадан, 2011: 35).

Улюблений образ сонця («жовте, ніби вершкове, масло» (Жадан, 2011: 7) «в'їдалося в долину, наче пляма жиру в полотно» (Жадан, 2011: 25)) є звичним для прози письменника, одним із найчастіших пейзажних образів.

Звернімо увагу на силу художнього передбачення С. Жадана: маленьке донбаське місто у романі «беззахисне», поруч зі злітною смугою ростуть «яскраво-ядучі квіти, над якими, мовби над трупами, тягуче зависали оси»; у пшеничних полях ховаються дивні протяги, схожі на дивних тварин, що виходять щоночі на зелені вогні диспетчерської; «повітря прогрівалося, ніби військові намети» (Жадан, 2011: 27). Під час написання роману 2010 року письменник, можливо, вже відчував, що цими пагорбами невдовзі пройде війна.

У тексті відображено недбале ставлення до побуту: речі, і свої, і чужі невизначеної приналежності. Герой обтяжений ними, побут виявляється ані своїм, ані чужим, відображаючи метафору радянської колективної власності. Але один із ідеологічних радянських прорахунків полягає в тому, що суспільної власності існувати не може. Побут призначений бути власним, що і фіксується на перших сторінках роману С. Жадана (Жадан, 2011: 3–4).

Реальність Германа на початку роману вибудовано як симулякр дійсності, десь удаваний, десь недійсний (невизначений рід діяльності), подекуди фрагментарний, ентропічний, ізольований і сценарний. Автор додає фактурності побуту хлопців, створюючи ефект хаосу описом нагромадження предметів («піратських скарбів») (Жадан, 2011: 7). Образ «диявольського» телефонного апарату як вісника поганих новин надається до тлумачення як

метафора закритості та відчуття ворожості світу, від якого можна сподіватися тільки негативу.

Радянський тоталітаризм, як указує В. Хархун, позиціонує «нову людину» як утілення радісної праці, безсмертного колективу, світлого майбутнього, модифікуючи для її репрезентації формулу позитивного героя (Хархун, 2010: 42). Причому герой фактично дорівнює виконуваний соціальній функції і поза нею не існує. У Федорів розглядає соцреалізм, виходячи з антропологічної концепції «нової людини», згідно з якою герой виступає осердям текстотвірному канону соцреалізму (Федорів, 2016: 191). У романі С. Жадана створюється образ сучасної людини: одинокої, у міру задоволеної, із химерною діяльністю, мінімально забезпеченої, із непотрібною освітою і спокійними «нормальними» стосунками. Контрастують із цим образом замальовки із дитинства Германа, в яких загальні оціночні критерії контрастують із сучасними: «У будинках жили переважно робітники із невеличких навколишніх заводів; великих підприємств у місті не було, залізничники, різні інтелігентська шлоїбень – вчителі, конторники, також військовослужбовці (мій тато наприклад), ну і комсомольські кадри, перспективна молодь, так би мовити» (Жадан, 2011: 37). Збірний нешаблонний образ радянської людини у баченні Германа доповнюють життєві історії Кочі (Жадан, 2011: 36–40) і Травмованого (Жадан, 2011: 46–47). Герої С. Жадана, навпаки, мають розпливчасту соціальну задіяність, навіть подекуди рід діяльності, який не надається до зрозумілого пояснення.

Але подальше розгортання сюжету роману відбувається майже точно за соцреалістичним канonom: герой залучається до боротьби з антагоністом, питання продажу чи відмови продати заправку брата кукурудзяному королю осмислюється як ідеологічне: постає вибір між отриманням швидких грошей, вірністю сімейній справі та відданістю трудовому колективу; після відповідної ініціації героєві належить здолати перепони і випробування на шляху до своєї мети – захисту бізнесу брата. Подальший розвиток подій підтримується появою другорядних героїв, які заміщують традиційні образи казкових помічників. Сюжетна функція казкових героїв розкривається в образах Кочі та Шури, Ольги та інших героїв (Лейдерман, 2010: 700). Зазначимо, що ідентифікація радянського літературного героя розкривалась у протиставленні образу ворога як Іншого, призначеного окреслити цілісність та ідеологічну зрілість героя (Хархун, 2010: 29).

Образ Германа, створений у романі С. Жадана, є результатом переосмислення у нових часопрое-

тових координатах соцреалістичної концепції позитивного героя (але не дуже радикальної її модифікації) у таких рисах, визначених для канону соцреалістичного роману В. Хархун: активність, наступальні функції (наскільки вони можуть бути наступальними у сфері невідомого бізнесу на чужій території), репрезентація позитивного початку життя, прогресивність (принаймні адекватне реагування на навколишню реальність), пересічність (оскільки у соцреалізмі героєм може стати кожний). Ідея «нічим не обмеженого поступу завдяки утопічному уявленню про можливість стирання всіх протиріч» (Хархун, 2010: 42) трансформується у невпинність особистого поступу і незмінність прийнятих рішень; тотальна зневіра у будь-яких ідеалах, людях читається на рівні базових уявлень особистості Германа; залишається тільки віра у власні можливості, оскільки соціальні зв'язки нечисленні, нетривкі та нетісні, «нормальні».

Соцреалізм існував значною мірою як система кліше. «Для відтворення цілісної картини світу ХХ століття пам'ять про «радянське» є одним із ключових формантів», – зазначає Л. Хархун (Хархун, 2010: 8). Ми розглянемо кілька помітних сигнальних кліше, які використовує С. Жадан для встановлення зв'язку із радянським минулим.

Ставлення до побуту радянської людини часто було простішим та утилітарнішим. Звичними були написи на стінах, на одвірках, поруч із телефоном, зображені в описі помешкання Германа. У романі багаторазово актуалізується образ бродячих псів і собачих зграй як метафора неприкаяності, невлаштованості, соціальної безпорадності та непотрібності (Жадан, 2011: 15). Образ птахів у клітках уособлює людину, обмежену системою (Жадан, 2011: 19). Образ автобусної зупинки передає відчуття занепаду старої цивілізації, а також людської деградації, коли безсильність щось змінити у навколишньому світі породжує поклик до беззмістовного руйнування, прикладом чого стала «старанно понівечена» зупинка (Жадан, 2011: 21). Створено знайомий кожній людині, яка застала радянську епоху, образ-колаж салону автобусу міжміського сполучення (Жадан, 2011: 23); неодноразово використовується образ старого автомобілю як предмету, що все ще існує, але функціонує частково або не працює зовсім. Образи прекрасних людських досягнень огорнуті у романі не тільки іронізацією над їхньою застарілістю та неактуальністю, але і неприхованою ностальгією, підкреслюючи їхнє визначне місце у серці пересічної людини (Жадан, 2011: 28–29). Автор використав образи супутників, що пролітають над заправкою, як символ минулої епохи.

Н. Лейдерман указує, що структура соцреалістичного методу моделює Космос – це Космос порядку, а не гармонії, це сурогат, регламентований зверху; його онтологічні координати підмінено хронотопами Держави, Заводу, Колхозу (Лейдерман, 2010: 692). У С. Жадана зазначені хронотопи перетворюються на симулякри, оскільки вже занепали або знаходяться у стадії розпаду.

На релігієподібний модус радянської ідеології та релігієморфну ознаку радянської цивілізації звертає увагу В. Хархун. Саме ці категорії, на нашу думку, переосмислюються С. Жаданом, якщо говорити про біблійні алюзії у романі. Витворений вторинний міф (за М. Еліаде) стає у сучасному тексті живим, сакрально продуктивним та актуальним, принаймні сприяючи зануренню у площину актуалізованих категорій і створенню альтернативної, контрастної основному сюжету роману атмосфери. Епізод проходження повз заправки чи неритуальної ходи невідомих постатей можна також трактувати у координатах химерної прози як трансформації соцреалізму (У. Федорів): «<...> із туману почали виринати темні постаті, взагалі ні на що не схожі. В одних на голові були баранячі роги, обмотані стрічками та золотим папером, в інших тіло було покрито густою шерстю, ще у когось за спиною шурхотіли індичі крила, а останні, найбільш темні і мовчазні, мали покручені тіла, вони ніби зрослися між собою, так ідучи – із двома головами на плечах, із двома серцями у грудях та із двома смертями про запас. А за ними з туману витягувалися розморені коров'ячі голови, невідомо, як їх сюди вигнали, як зтягли на ці високі схили. Корови йшли, тягнучи за собою борони, на яких лежали сліпі змії і мертві бійцівські пси» (Жадан, 2011: 59). На закоріненість соцреалізму у народному епосі, зокрема у казці та легенді, вказувала К. Кларк (Clark, 1981). Н. Лейдерман указує на мотив казкової реальності, пов'язаний із міфологемою дива (Лейдерман, 2010: 695), поєднання романної і казкової структури (Лейдерман, 2010: 706). Найважливішим запозиченням є звернення у романі до казкового циклічно замкненого хронотопу: знецінення минулого і функціональне значення майбутнього як результату теперішнього (Лейдерман, 2010: 698). У соцреалістичному романі, як пояснює науковець, «<...> здійснюється своєрідний компроміс вільного романного типу мислення, який <...> став у ХХ столітті потужною культурною традицією із нормативною естетикою, зверненою до архаїчних шарів народної свідомості, що апелювала до дидактичних жанрів, генетично пов'язаних із фольклором або релігійними риту-

алами» (Лейдерман, 2010: 696). Текст С. Жадана позбавлений дидактизму, у відчутті завершеності соцреалістичного минулого скоріше прочитується заперечення будь-якого дидактизму. Проте яскравий зв'язок із архаїчним ритуалом зринає на поверхню і переосмислюється автором в одному із найяскравіших епізодів роману, ставлячи питання про другу композицію і подвійний смисл.

С. Жадан створює образи приміщень та осередків, які є нібито декораціями для розгортання сюжету завдяки своїй колажності, синтетичності, пізнаваним елементам-кліше, якими є описи вагончика, де мешкає Коча, будівлі телевежі та кафе, де вперше зустрічаються Ольга і Герман, та інші. Мозаїчність побуту, випадковість речей створює відчуття непевності, невизначеності, еклектичності. Зрештою основним настроєм таких описів є химерність і хаотичність поєднання, що, у свою чергу, сигналізує про особисту невлаштованість, непевненість у завтрашньому дні, невизначеність особистої мети і нетривалість наявного добробуту. Н. Лейдерман зазначає, що так званий «декорум», який маскувався під типові обставини, але, як не дивно, іноді ці самі обставини і фіксував, відображав двозначність структурних принципів соцреалістичної парадигми (Лейдерман, 2010: 693). У С. Жадана ми знаходимо відповідність цьому принципу, оскільки письменник, із одного боку, дуже вибірково у селекції предметів та явищ для опису, він працює передусім як стиліст, створюючи колажі для опису радянського спадку, а з іншого боку, його фонові, портретні та сюжетні замальовки, що зображують побут і світовідчуття героїв, винятково живі та реалістичні.

Висновки. Під час дослідження серед жанротворчих стратегій роману С. Жадана вдалося визначити: стилізовану панперцептивність, замасковану під простоту; відчутність впливу поезії у репрезентативній площині; недбалість у ставленні до побуту; реальність героя як симулякр дійсності, подекуди фрагментарний, ентропічний, ізольований і сценарний, а також формулу позитивного героя, що відповідає концепції «нової людини», випрацьованої у соцреалізмі, і передбачає розвиток у протиставленні до категорії ворога як Іншого. Крім того, показано взаємодію з образами, похідними від образів казкових помічників, активність, наступальні функції, репрезентацію позитивного початку життя, прогресивність, пересічність, невпинність особистого поступу і незмінність прийнятих рішень, тотальну зневіру у будь-яких ідеалах, віру у власні можливості; наявність низки кліше для встановлення зв'язку

із радянським минулим, серед яких написи на стінах, а також образи бродячих псів, птахів у клітках, автобусної зупинки та салону автобусу, продовольчого магазину, літака-кукурузника, супутників; переосмислення у романі релігіє-

морфності та релігієподібного модусу радянської ідеології; закоріненість у народному епосі, казці, трансформацію у споріднену із казкою романну структуру, що перетворюється у вставний щодо роману жанр.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко А. Поетика прози С. Жадана. Дис... доктора філос. у галузі філології. Київ, 2021. 195 с.
2. Барковская Н. Соцреализм в джазовой аранжировке: роман С. Жадана «Ворошиловград». Жанровые трансформации в литературе и фольклоре. Под общ. ред. Т.Н. Марковой. Челябинск: Энциклопедия, 2012. 360 с. С. 202–224.
3. Белей Л. Химерний соцреалізм Сергія Жадана. URL: <http://litakcent.com/2010/09/27/dvi-recenziji-na-voroshylvhrad/>. Дата звернення 6.11.2021.
4. Жадан С. Ворошиловград. Харків: Фоліо, 2011. 442 с.
5. Котик-Чубінська М. Дорожні знаки до Ворошиловграда. URL: <http://litakcent.com/2010/09/27/dvi-recenziji-na-voroshylvhrad/>. Дата звернення 6.11.2021.
6. Лейдерман Н. Теория жанра. Институт филологических исследований и образовательных стратегий «Словесник» УрО РАО; Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 2010. 900 с.
7. Романенко О. Місто і герой: стильові доміанти та жанрові особливості роману «Ворошиловград» С. Жадана. *Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка*. 2011. № 24 (235). Ч. II. С. 36–45.
8. Федорів У. Соцреалістичний канон в українській літературі: механізми формування та трансформації. Дис... канд. філол. наук. Львів, 2016. 227 с.
9. Хархун В. Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації. Автореф... дис. доктора наук. Київ, 2010. 60 с.
10. Штогрин М. Урбаністичні топоси сучасної української літератури: традиції та трансформації (2000–2014). Дис... канд. філол. наук. Житомир, 2016. 177 с.
11. Clark K. *The Soviet Novel: History as Ritual*. Chicago, London: University of Chicago Press, 1981. 293 pp.

REFERENCES

1. Babenko A. (2021). *Poetyka prozy S. Zhadana* [Poetics of prose by S. Zhadan]. Thesis of Doctor of Philosophy in the field of Philology. Kyiv. 195 p. [In Ukrainian].
2. Barkovskaia N. (2012). *Sotsrealizm v dzhazovoi aranzhyrovke: roman S. Zhadana «Voroshilovgrad»* [Socialistic realism in a jazz arrangement: the novel by S. Zhadan «Voroshilovgrad»]. Genre transformations in literature and folklore. Chelyabinsk: Encyclopedia. 360 p. Pp. 202–224. [In Russian].
3. Belei L. (2021). *Khymernyi sotsrealizm Serhiia Zhadana* [Sergei Zhadan's chimeric socialistic realism]. URL: <http://litakcent.com/2010/09/27/dvi-recenziji-na-voroshylvhrad/>. [In Ukrainian].
4. Zhadan S. (2011). *Voroshylvhrad* [Voroshilovgrad]. Kharkiv: Folio. 442 p. [In Ukrainian].
5. Kotykh-Chubinska M. (2021). *Dorozhni znaky do Voroshylvhrada* [Road signs to Voroshilovgrad]. URL: <http://litakcent.com/2010/09/27/dvi-recenziji-na-voroshylvhrad/>. [In Ukrainian].
6. Leyderman N. (2010). *Teoriia zhanra* [Genre theory]. Institute of Philological Research and Educational Strategies «Slovesnik» Ural Branch of RAO; Ural state pedagogical university. Ekaterinburg. 900 p. [In Russian].
7. Romanenko O. (2011). *Misto i heroi: stylovi dominanty ta zhanrovi osoblyvosti romanu «Voroshilovgrad» S. Zhadana* [City and hero: stylistic dominants and genre features of the novel by S. Zhadan «Voroshilovgrad»]. Bulletin of T. Shevchenko LNU. № 24 (235). Part. II. Pp. 36–45. [In Ukrainian].
8. Fedoriv U. (2016). *Sotsrealistychnyi kanon v ukrainskii literaturi: mekhanizmy formuvannia ta transformatsii* [Socialist realistic canon in Ukrainian literature: mechanisms of formation and transformation]. Thesis of Doctor of Philosophy. Lviv. 227 p. [In Ukrainian].
9. Kharkhun V. (2010). *Sotsrealistichnyi kanon v ukrainskyi literaturi: heneza, rozvytok, modyfikatsii* [Socialist realistic canon in Ukrainian literature: genesis, development, modifications]. Dis. doct. phylol. u galuzy Filologii. Kyiv. 60 p.
10. Shtohryn M. (2016). *Urbanistychni topusy suchasnoi ukrainskoi literatury: tradytsii ta transformatsii (2000–2014)* [Urban topos of modern Ukrainian literature: traditions and transformations (2000–2014)]. Thesis of Doctor of Philosophy. Zhytomyr. 177 p. [In Ukrainian].
11. Clark K. *The Soviet Novel: History as Ritual*. Chicago, London: University of Chicago Press, 1981. 293 pp.